

NATO VE AB'NİN KARADENİZ BÖLGESİNE YÖNELİK POLİTİKALARI*

NATO AND EU'S POLICIES TOWARDS BLACK SEA REGION

Öğr. Gör. Selim KURT

Giresun Üniversitesi Keşap Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü

Özet

Karadeniz bölgesi sahip olduğu jeo-politik ve jeo-stratejik önem dolayısıyla tarih boyunca devletler arasındaki hakimiyet mücadelesinin odağında yer almıştır. Ancak bölge Soğuk Savaş döneminde adeta bir uyku evresine girmiştir. Sovyet Birliği'nin çökmesi ile birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesini takiben daha belirgin hale gelen ve önemi bir kez daha ortaya çıkan Karadeniz bölgesi, sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve enerji hatlarının geçiş güzergahında bulunması nedeniyle Batı'nın ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu bölge önceleri, Türkiye hariç, Batı'nın sınırlarının uzağında yer alması ve Varşova Paktı ülkeleri ile çevrili olması gibi nedenlerle Batı'nın ilgisine nail olamamıştır. Ancak son genişleme dalgaları ile NATO ve AB gibi kurumlar ve dolayısıyla Batı, Karadeniz'e komşu olmuştur. Bu dönemde bölgenin zengin enerji kaynaklarına sahip olmasının yanı sıra, Batı'nın güvenliğine tehdit oluşturan terör, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı vb. gibi geleneksel olmayan asimetrik güvenlik tehditleri dolayısıyla da Batı'nın gündemine girmeye başlamıştır. Bu çerçevede enerji tedarik kaynaklarının ve güzergahlarının çeşitlendirilmesinin yanı sıra, bölge devletlerinin Batılı değerlere bağlılıklarının sağlanması yoluyla Batı'nın etrafında güvenli ve istikrarlı bir kuşak oluşturulması düşüncesi de Batı'nın ajandasında üst sıralara yerleşmiştir. Tüm bu hususları göz önünde bulunduran Batı artık Karadeniz bölgesine yönelik olarak daha kapsamlı bir politika geliştirme ihtiyacını duymaya başlamıştır. Bu politikalar, büyük ölçüde, en önemli Batılı kurumlar olan NATO ve AB eliyle kurgulanıp uygulandıkları için bu kurumların bölgeye yönelik politikalarının incelenmesi, Batı'nın stratejik vizyonunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, AB, NATO, Karadeniz Sinerjisi, Karadeniz Uyum Harekâtı

Abstract

The Black Sea Region has been under focus of dominance struggle of the states throughout the history because of its geo-politic and geo-strategic importance. However it almost entered into sleeping period during the Cold War era and the region dropped from the agenda of international politics. The Region, which became apparent after the end of Cold War following to the collapse of Soviet Russia and the importance of it emerged once again, has begun to attract West's attention, due to its substantial energy

* Bu makale, 6-7 Kasım 2014 tarihli "Karadeniz'den Hazar'a Stratejik Bir Bakış" konulu VI. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

sources and located on transit route of energy pipelines. Previously the region didn't attract West's attention, due to being far from border of it and surrounded by the member of Warsaw Treaty Organization, except Turkey. But the European structures such as EU and NATO have become neighbor of the Black Sea area with their recent expansion waves. The region entered into West's agenda because of non-traditional asymmetric security threats as terror, human and drug trafficking and etc. beside its rich fossil energy resources. In this context diversification of energy supply sources and routes as well as establishing safety and steady zone around the West by ensuring commitment of regional countries to Western values settled in the upper rank of West's agenda. The West, who has been considered all of these topics, has begun to need to develop a more comprehensive policy towards the region. Because of these policies built and applied by EU and NATO, which are the most important western institutions, application of their policies towards the region will help the understanding of the West's strategic vision.

Key Words: Black Sea, EU, NATO, Black Sea Synergy, Operation Black Sea Harmony

GİRİŞ

Karadeniz bölgesi sahip olduğu jeo-stratejik ve jeo-politik konum dolayısıyla çok eski dönemlerden beri dünya güç siyasetinin odağında yer almaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nı takiben dünyanın iki kutuplu bir hal almasına paralel olarak Batı ve Doğu Blokları arasında bir sınır haline gelen Karadeniz bölgesi, bu dönemde adeta bir uyku evresine girmiştir. Bu dönemde 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Karadeniz'e kıyıdaş olmayan ülkelerin gemilerinin Karadeniz'e girişine ve burada kalmalarına sınırlama getirilmesi, Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkelerin tamamının, Türkiye hariç, doğu bloku ülkeleri olması ve bu bloğun lideri olan Sovyet Rusya'nın da kıyıdaş ülkelerden biri bulunması nedeniyle Karadeniz adeta bir Rus gölü haline gelmiştir.

Ancak 1991 sonunda Sovyet Rusya'nın dağılması ile birlikte Karadeniz bölgesi de, diğer bölgelerle birlikte Avrupa-Atlantik (Batı) ittifakının gündemine gelmeye başlamıştır. Ancak Batılı yapının önceliği, Rusya ile arasında tampon oluşturan ve Soğuk Savaş öncesinde Avrupa'nın bir parçası olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini, Rusya'nın güçsüz olmasından da faydalanarak, yeniden Avrupa'ya bağlamak olmuştur. Bu çerçevede 2004 ve 2007 yıllarındaki iki genişleme dalgasıyla Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri AB çatısı altına alınmış olup, aynı ülkeler 1999 ve 2002 genişleme dalgalarıyla da NATO üyesi haline gelmişlerdir. Söz konusu genişleme hareketleriyle en önemli Batı kurumları olan AB ve NATO artık Karadeniz'e komşu olmuşlardır.

Ayrıca, daha önce Avrupa-Atlantik dünyası enerji güvenliği açısından bölgeyi çok da dikkate almazken, yine Sovyet Rusya'nın dağılmasını takiben ortaya çıkan Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olmaları Batı'nın ilgisini çekmeye başlamış olup, bu ilgi özellikle 2003 Mart'ında başlayan ABD'nin Irak'ı işgali ve İran'a uygulanan ambargo çerçevesinde Batı'nın enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmesi zorunluluğunun ön plana çıkması ve Rusya'nın Ukrayna'ya 2006 ve 2009 yıllarında uyguladığı gaz ambargosu nedeniyle güvenilir bir arz kaynağı olmadığını bir kez daha kanıtlanması sonucunda, Kafkas ve Orta Asya ülkelerinin, enerji tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi anlayışı çerçevesinde öneminin artmasına paralel olarak, bu kaynakların alternatif güzergahlardan taşınması gerekliliği de Karadeniz'in önemini artmıştır.

Yukarıda sayılan gerekçelerle Batı dünyası bölgeye yönelik olarak daha bütüncül bir strateji geliştirmek zorunluluğu hissetmeye başlamış olup, bu strateji geliştirme süreci en önemli Avrupa-Atlantik (Batılı) yapılar olan AB ve NATO üzerinden gerçekleştirilerek,

uygulamaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede söz konusu Batılı yapıların Karadeniz bölgesini kapsayacak şekilde doğu yönünde genişletilmesi yoluyla, söz konusu bölgenin Batı sistemine entegre edilmesi amaçlanmakta olup, bu çalışmamızdaki amacımız AB ve NATO'nun bölgeye yönelik genişleme politikasının incelenmesidir. Bu yapılırken de izlenecek olan yöntem, AB ve NATO'nun bölgeye yönelik genişleme faaliyetlerinin adım adım incelenmesi yoluyla Batı'nın bölgeye bakışının ortaya konulmaya çalışılmasıdır.

Bu kapsamda, çalışma çerçevesinde öncelikle Karadeniz Bölgesi ele alınacak, takiben AB ve NATO'nun Karadeniz'e yönelik politikaları değerlendirilecek ve sonuç bölümünde ise bu politikalar genel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1. KARADENİZ BÖLGESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Karadeniz Bölgesi

Karadeniz Bölgesi, 432.000 kilometre karelik alanı ve 4.340 kilometre uzunluğundaki sahil şeridi ile yarı kapalı bir denizdir. Bir iç deniz aracılığıyla açık denizlere açılan iki dar çıkışı ile eşsiz bir pozisyona sahip olan önemli ve stratejik bir Deniz'dir (Rende, 2010: 14).

Karadeniz, çağdaş jeopolitik teorilere göre, önemli bir bölge konumundadır. Zira Mackinder'in "kara hâkimiyet teorisi"ne göre, "merkez" bölgesine en kolay ulaşımı sağlayacak konumda olan Karadeniz, Spykman'ın "kenar kuşak teorisi"ne göre de Avrupa'yı Ortadoğu ve Asya'ya bağlamaktadır. Mahan'ın "deniz hâkimiyet teorisi"ne göre ise, Karadeniz'e hâkim olan güç, bölgeyi kontrol edecek coğrafi konuma sahip olur. Schaklian'ın "hava hâkimiyet teorisi"ne göre de, Karadeniz, merkez bölgesine ve dünya adasına hâkim olacak bir coğrafi konumdadır. Huntington'ın "uygarlıklar çatışması" tezinde savunduğu biçimiyle, Müslüman dünyası ile Ortodoks dünyasını birbirinden ayıran çizginin Karadeniz'den geçtiği ve bu bağlamda jeostratejik açıdan bir fay hattı oluşturduğu da söylenebilir (Koçer, 2007: 197-198). Karadeniz bölgesinin konumlandırılması hususu da çeşitli zorluklar içermekte olup, bu çerçevede Triantaphyllou (2012: 4) bölgenin, jeo-politik manada bir sınır bölgesi mi veya bir "köprü veya ara bölge" mi olduğu, yoksa Mackinder tipi "jeo-politik merkez" in göbeğindeki bir "pivot" mu olduğuna ilişkin kesin bir hüküm verilemediğini belirtmektedir.

"Karadeniz Bölgesi" ifadesi de her zaman açık bir şekilde tanımlanmış değildir ve her zaman aynı ülkeleri içermez. Bazı tanımlara göre Karadeniz kıyılarında altı devlet yer alır (kıyıdaş devletler): Türkiye, Rusya, Ukrayna, Romanya, Gürcistan ve Bulgaristan; diğerleri ise sadece Rusya'nın "paydaş komşuları" ile AB'nin "Doğu İşbirliği" politikasında yer alan devletlerdir. Diğer bir grupta ise, AB'nin "Karadeniz Sinerjisi" açılımının tüm katılımcılarını ya da AGİT'in üyelerini içeren "Geniş Karadeniz Bölgesi" ya da "Geniş Karadeniz Sahası"dır. Bu kapsamda, öncelikle Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler artı Moldova ve Ermenistan ve Azerbaycan gibi Güney Kafkasya ülkeleri Karadeniz ülkeleri olarak değerlendirilirken, Yunanistan ile birlikte Romanya ve Bulgaristan, AB'nin parçaları olarak kabul edilseler de, Romanya ve Bulgaristan da, Karadeniz Sinerjisi'nde de olduğu gibi, Karadeniz politikasına dahil edilen iki ana devlettir (Weaver, 2011: 2). Ağacan (2007: 193) ise bölgeyi sınırlandırma çabalarında, kıyıdaş ülkelerin yanı sıra Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan'ı içeren, zamanla Yunanistan'ın da dahil edildiği Geniş Karadeniz kavramının tartışmalarda baskın bir konuma geldiğini ve yönlendirici bir etki yaptığını vurgulamaktadır. Avrupa güvenliğinin yeni bir merkezi olarak Geniş Karadeniz Bölgesi'nin ortaya çıkışıyla Avrupa'nın yüzleşmesini konu edinen çalışmalarında Cornell ve diğerleri (2006: 16) ise esasen Geniş Karadeniz Bölgesi fikrinin kabullenilmesinin geçen birkaç yılda gerçekleştiğini, bu durumun, önemli oranda, Avrupa ve Amerika'nın yanı sıra bölge ülkelerinden yetkililerin ve araştırmacıların Geniş Karadeniz

Bölgesi'ne ilişkin seminerler dizisinde bir araya getirilmesinde önemli bir rol oynayan Amerikan Marshall Fonu'nun çalışmalarının bir sonucu olduğunu vurgulamaktadırlar.

1991 yılına kadar, Türkiye hariç Karadeniz'e kıyıdaş olan devletler, tamamen Moskova'nın etki alanı içindeydi. Bu tarihten sonra ise, Karadeniz bölgesi diğer "oyuncular" açısından da erişilebilir hale geldi ve neticede bölgedeki güç ilişkilerinde bir değişim yaşanmaya başladı. Ancak, 1990'lar boyunca değişim son derece yavaş gerçekleştiği gibi, bu dönemde Karadeniz bölgesinden de çok fazla söz edilmedi (Türbedar, 2007: 225). 90'lı yıllarda Avrupa-Atlantik dünyası, dikkatini Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin entegrasyonuna çevirmişken, Karadeniz ikincil bir öneme sahipti. Ancak 2000'lere gelindiğinde değişen küresel ve bölgesel dinamiklerin yeni siyasi ve güvenlik ikilemelerine sebep olması Karadeniz'in önem kazanmasına yol açtı. 11 Eylül saldırılarının ardından transatlantik güvenlik odağı Orta ve Doğu Avrupa'dan "Büyük Orta Doğu" ve "Geniş Karadeniz" bölgelerine geçti (Turan, 2010).

2. AB VE NATO'NUN KARADENİZ POLİTİKALARI

2.1. AB ve Karadeniz Politikası

Soğuk Savaş dönemindeki bölünmelerin üstesinden gelmeyi hedefleyen AB, "tam ve özgür bir Avrupa vizyonu"nda "stratejik bir boşluğu teşkil eden" Karadeniz bölgesinde "demokrasiyi ve serbest pazar ekonomisini" yaymaya çalışmaktadır (Canar, 2013: 141).

AB, Karadeniz Bölgesi'nde ilk olarak demokrasiyi desteklemeye yönelik olarak serbest ve adil seçimler yapılmasına, ikinci olarak da sivil toplumun inşa edilmesine çalışmaktadır. Devlet kurumlarının işlerliğini sağlamak da bir başka amaçtır. Ayrıca, AB'nin son genişlemesi bölgedeki dondurulmuş çatışmaları da AB'nin kapısına getirmiştir. Bu kapsamda Karadeniz Bölgesi'nde istikrarı sağlamak da AB'nin bölgeye yönelik önemli önceliklerinden biridir.

Bölgedeki her ülkeyi bir şekilde ilgilendiren dondurulmuş çatışmaların bulunması Avrupa kıtasındaki istikrarı olumsuz etkilemektedir. Transdinyester Çatışması, Rusya ile Gürcistan arasında Abhazya ve Güney Osetya Çatışması ve Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ Çatışması bölgedeki ekonomik ve siyasi işbirliğini olumsuz etkilemektedir. Transdinyester, Abhazya, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ sorunlarının hiçbirine çözüm bulunamamıştır ve bu çatışmalar bölgede terörizm, yasadışı göç ve suç oranlarını artırmaktadır. Bu kapsamda Avrupa Birliği (AB) bölgede arabulucu olarak da önemli roller oynayabilir. Ancak, doğal kaynaklar bakımından zengin ve stratejik olarak Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu'nun kesişme noktasında konumlanan Karadeniz Bölgesi, aynı zamanda, Avrupa'ya kadar uzatılması planlanan enerji ve ulaşım hatlarıyla AB açısından kilit bir bölgedir (Efe, 2012). Öte yandan, AB, güvenlik bağlamında zayıf ve güçsüz devletler, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, diğer organize suç yöntemleri ve terörizm gibi geleneksel olmayan güvenlik tehditlerini giderek daha büyük bir endişe kaynağı olarak tanımlamaktadır. Karadeniz'i çevreleyen bölge, bu sorunların tam bir karışımını barındırmaktadır (Cornell ve Nilsson, 2007: 142). Bölgenin var olan bu sorunlarının AB'yi de doğrudan etkileyebileceği düşünüldüğünde bu bölgenin yukarıda sayılan sorunlarının çözümü "ilgili ülkelerin vatandaşlarının yararına olmasının yanı sıra tüm Avrupa'daki refah, istikrar ve güvenliğe de katkı yapacaktır".

Günümüzde AB, bölgesel işbirliği ve entegrasyonu Karadeniz Bölgesi'ndeki istikrar, demokratikleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak için bir araç olarak görmektedir. Dolayısıyla AB, çeşitli işbirliği programları yoluyla Karadeniz Bölgesinde demokratik ve ekonomik reformları teşvik etmekte; bölgenin istikrar ve kalkınmasını desteklemektedir. Bu çerçevede AB, bölgeye yönelik olarak bir takım girişimleri uygulamaya

koymuş olup, bölgeye yönelik AB politikası en iyi bu girişimlerin değerlendirilmesi yoluyla anlaşılabilir.

Bu çerçevede, öncelikle Birlik, genişleme politikasının sınırlarına dayanması üzerine, 2004 yılında kısa vadede üyeliğe alamayacağı ülkelere yönelik Avrupa Komşuluk Politikası'nı (AKP) geliştirdi (Efe, 2012). AKP büyüyen AB ile komşuları arasında yeni bölünmeler olmasını önlemek ve tüm tarafların zenginliğini, istikrarını ve güvenliğini güçlendirmek amacıyla geliştirilmiş olup, demokratik değerlere, hukuk kurallarına ve insan haklarına saygıya dayanmaktadır. AKP sistemi AB'nin 16 yakın komşusuna teklif edilmiştir - Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Ukrayna. AKP daha çok AB ile her bir partner ülke arasındaki iki-taraflı bir politikadır. Bu politika, Doğu Ortaklığı, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Karadeniz Sinerjisi gibi bölgesel ve çok-taraflı işbirliği insiyatifleri ile zenginleştirilmiş ve tamamlanmıştır. AKP içerisinde AB komşularına, ortak değerlere (demokrasi ve insan hakları, hukuk kuralları, iyi yönetim, Pazar ekonomisi prensipleri ve sürdürülebilir kalkınma) karşılıklı taahhüt üzerine inşa edilen ayrıcalıklı bir ilişki teklif etmektedir. Ortaklar arasındaki ilişkinin seviyesi bu değerlerin paylaşılma derecesine dayanacaktır. AKP, politik birleşme ve daha derin ekonomik birlik ile artan mobilite ve daha çok insandan insana kontak içermektedir. Ayrıca AKP, ortaklarına sektör politikaları aracılığıyla daha somut bir fırsatlar seti de sunmaktadır. Bu set, istihdam, sosyal politika, ticaret, endüstriyel ve rekabet politikasından tarım ve kırsal kalkınma, iklim değişikliği ve çevre politikasına kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca bu politika enerji güvenliği, taşımacılık, araştırma ve inovasyonun yanı sıra sağlık, eğitim, kültür ve gençliği de içermektedir (What is the European Neighbourhood Policy?, http://eeas.europa.eu/enp/about-us/index_en.htm).

Avrupa Komşuluk Politikası 2010-2011'de yenilenmiş ve politika içinde özellikle sürdürülebilir ve derin demokrasi ile katılımcı iktisadi gelişmeye ayrı bir önem atfedilmiştir. Serbest ve adil seçimler, ifade özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, hukukun bağımsızlığı, yolsuzlukla mücadele ve askeri kuvvetin demokratik kontrolü bu çerçevede Komşuluk Politikası'nın önemli birer ayağı olarak belirlenmiştir. Bu vurgu ile AB'nin, Komşuluk Politikası çerçevesinde ikili ilişkide bulunduğu ülkelerde güvenlik tehdidinde dönüşme potansiyeli olan sorunlara yapıcı çözümler arayışına girdiği de ortaya çıkmaktadır (Aydın Yılmaz, 2013: 7-8). AKP'yi geliştirmede AB'nin temel amacı AB'nin genişleme sürecine kabul edilmeyen ülkelere yardım ederek, Birliğin çevresinde demokratik istikrarlı ve müreffeh ülkeler halkası oluşturmaktır (Efe, 2012).

AB'nin bölgeye yönelik bir diğer girişimi olan Karadeniz Sinerjisi 2007 yılında Parlamento ve Konsey ile iletişim halinde Avrupa Komisyonu tarafından önerildi. Önerilen bu yaklaşım bilahare Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmış ve Avrupa Konseyince çeşitli vesilelerle desteklenmiştir. Karadeniz Sinerjisi insiyatifi Şubat 2008'de Karadenizli partnerlerin ve AB'nin Dışişleri Bakanlarıca resmi olarak Kiev'de başlatıldı (Black Sea Synergy, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-78_en.htm?locale=en).

Komisyon (Black Sea Synergy - A New Regional Cooperation Initiative, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_en.pdf) esasen AB'nin bölgeye yönelik böyle bir girişime neden ihtiyaç duyduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

AB'nin bölgeye yönelik geniş politikası Türkiye ile üyelik öncesi strateji, AKP ve Rusya ile Stratejik Ortaklık girişimleri ile zaten belirlendiğinden, AB Komisyonu'nun bağımsız bir Karadeniz stratejisi önermek gibi bir niyeti yoktu. Bu politikaların gelecekte alacağı şekil ile büyük oranda iki-taraflı olarak uygulanışları bölgeye yönelik AB stratejisinin çerçevesini

belirlenmeye devam edecektir. Bu aşamada ihtiyaç duyulan bölgesel seviyedeki politik ilgiye odaklanacak ve devam eden işbirliği sürecini canlandıracak olan bu politikaları tamamlayıcı nitelikteki bir inisiyatifdir. Bu nedenle Karadeniz Sinerjisi'nin öncelikli vazifesi Karadeniz bölgesindeki ve ayrıca bir bütün olarak bölge ve AB arasındaki işbirliğinin geliştirilmesidir.

Diğer taraftan, AB, Karadeniz Sinerjisi ile demokratik ve ekonomik reformları özendirme, istikrarı desteklemek, kalkınmayı teşvik etmek; sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini desteklemek ve bölgedeki çatışmaların çözümünü mümkün kılacak bir ortam yaratmak amacındadır. Bu kapsamda, Karadeniz Sinerjisi'nin temel amacı Karadeniz Bölgesi'nde ve bölge ile AB arasında işbirliğini geliştirmektir (Efe, 2012).

AB'nin Karadeniz Sinerjisi kapsamında tespit ettiği temel işbirliği alanları ise demokrasi, insan haklarına saygı ve iyi yönetim, göç hareketlerinin yönetimi ve güvenliğin geliştirilmesi, "donmuş" çatışmalar, enerji, taşımacılık, çevre, denizcilik politikası, balıkçılık, ticaret, araştırma ve eğitim şebekeleri, bilim ve teknoloji, istihdam ve sosyal meseleler ve bölgesel gelişimdir (Black Sea Synergy - A New Regional Cooperation Initiative, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_en.pdf).

Bu çerçevede Sinerji, ulaşım, enerji ve iletişim altyapısının geliştirilmesini ve birbirine bağlanmasını amaçlamaktadır. Sinerji, enerji üreticileri, tüketiciler ve transit ülkeler arasındaki enerji kaynaklarına ve piyasalara adil girişi garanti etmekte ve enerji güvenliğini ve çevresel sürdürülebilirliği artırmayı amaçlayan diyalogu da teşvik etmektedir (Efe, 2012). AB'nin Karadeniz politikasını ve Karadeniz'deki uluslararası rekabeti en çok etkileyen, Sinerji'nin temel amaçları arasında da yer alan, enerji sektörüdür. AB'nin enerji arz güvenliği için Karadeniz hem üretim hem de nakil hatları açısından stratejik bir öneme sahiptir. AB'nin enerji politikalarının temelini oluşturan enerji üretim ve arz çeşitliliğinin güvence altına alınması, AB açısından bölge güvenliğine olan ilginin artmasına sebep olmaktadır. Bölgede yeni enerji altyapılarının oluşturulması ve mevcut olanların iyileştirilmesi yoluyla enerji istikrarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Turan, 2010). Diğer taraftan, Açıkmeşe (2012: 17) Karadeniz için mevcut birbirinden ayrı stratejiler yerine, AB'nin bölge için, Nisan 2007 tarihli Komisyon evrağına ekli "Karadeniz Sinerjisi-Yeni Bir Bölgesel Girişim" başlıklı bütüncül bir vizyon planladığını, başka bir deyişle, Karadeniz Sinerjisi'nin tüm bölgenin AB için stratejik olduğunu tanıyan ve AB'nin bölgedeki mevcut bağlantı mekanizmasını sağlamlaştıran bir mekanizma olarak başlatıldığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte bu politikanın daha mürekkebi kurumadan, AB'nin Karadeniz Sinerjisi'ni ve dolayısıyla Karadeniz için bütüncül perspektifi destekleme hususlarında başarısız olduğunu, bundan sonra AB'nin, tüm tarafları kapsayan bölgesel bir yaklaşım yerine AB dış politikasının farklılaştırılmış araçları yoluyla iki-tarafılık ve mikro-bölgeselcilğe yönelik eski politikalarına döndüğünü, başka bir deyişle AB'nin bölgeselcilik çabalarının Karadeniz'de başarısız olduğunu ve bunun yerine AB'nin farklı Karadeniz ülkeleri için tasarladığı bölümlere ayrılmış ve birbirine bağlanmış stratejiler (örneğin katılım, Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde işleyen mikro-bölgeselcilik için bir model olarak Doğu Ortaklığı, CFSP/CSDP mekanizmalarının yanı sıra dış ekonomik araçlar) yoluyla çalıştığını vurgulamaktadır.

Ayrıca, ortak kurallar ve standartlar alanının Doğu Avrupalı komşularına doğru genişlemesini de amaçlayan AB, 7 Mayıs 2009'da Prag Zirvesi'nde Birlik ile Karadeniz bölgesinin devletleri olan Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesini hedefleyen Doğu Ortaklığı girişimini başlatmıştır. Doğu Komşuluğu, hem AB'nin hem de Karadeniz Bölgesi'ndeki ortaklarının güvenliğine ve refahına katkıda bulunmakta, demokratik ve piyasa yönelimli reformları

desteklemekte ve ayrıca, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması, piyasa ekonomisinin hakim kılınması ve sürdürülebilir kalkınma konularında da karşılıklı taahhütlere dayanmaktadır. AB'nin komşularıyla ilişkilerine yeni ve çok taraflı bir çerçeve getiren Doğu Komşuluk Politikası, Karadeniz Bölgesi'ndeki ortaklarının AB ile ikili ilişkilerinin geliştirilmesini de desteklemektedir; ortaklarının piyasa ekonomisine geçiş ve reformlar konularındaki deneyim ve bilgi paylaşımı için bir forum sağlamaktadır. Diğer yandan, Doğu Ortaklığı ile Karadeniz Sinerjisi ve bölgesel girişimler birbirini tamamlamaktadır. AB, Doğu Komşuluğu'nu bölge ülkelerinin ekonomik ve sosyal modernizasyonuna ve bütün Avrupa kıtası ve Karadeniz Bölgesi'nin güvenlik ve istikrarına katkıda bulunacak ve Karadeniz Bölgesi'ndeki komşularının AB'nin ortak değerlerini paylaşmalarına yardımcı olacak bir araç olarak görmektedir.

İlave olarak, enerji güvenliği, giderek AB'nin en önemli önceliklerinden biri olmaya başlamıştır (Efe, 2012). Günümüzün en önemli hammadde kaynakları olan ve enerji güvenliği bakımından sürekli olarak erişilebilir olmaları hayatiyet arz eden petrol ve doğalgazı sıradan ticari bir meta olarak görmek oldukça güçtür, çünkü bu kaynaklar aslında normal bir hammadde kaynağı olmadığı gibi istendiği gibi alınıp satılabilen kaynaklar da değildir. Tam tersine gelişmiş endüstrilerin gelişmişlik seviyelerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları temel enerji kaynağı durumundadırlar. Söz konusu kaynaklara sıradan bir ticari meta olmaktan öte yaşamın devamında (en azından alışılan standartlarda) çok önemli bir role sahip, zenginliğin ve gücün bir unsuru olarak bakmak gerekir. Yani petrol ve doğalgazın varlığı ya da ticareti ülkeler açısından hem ekonomik zenginlik hem de güvenlik anlamına geldiği gibi yokluğu da başlı başına bir ulusal güvenlik sorunu olarak düşünülebilmektedir. Dolayısıyla ulusal güvenlik politikalarında ya doğrudan bu kaynaklara sahip olma ya da bu mümkün değilse onlara güvenli erişim olanaklarına sahip olma yaşamsal bir öneme sahiptir.

Bu çerçevede 21. yüzyılın ilk çeyreğinin yaşandığı bu dönemde dünya ölçeğindeki savaş, çatışma ve kriz bölgelerine bakıldığında özellikle Orta Doğu ve Orta Asya ve civar bölgelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. 1. Dünya Savaşı sonrasında büyük güçlerin işgaline uğrayan ve ardından da petrol rezervleri dikkate alınarak birçok devlet arasında paylaşılan Orta Doğu coğrafyası ve özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin daha fazla dikkat çektiği Orta Asya günümüzde de sahip olduğu enerji kaynakları dolayısıyla krizlerin, savaşların ve çatışmaların odağı olmaya devam etmektedir (Gül, 2014: 172-173).

Bu çerçevede anılan bölgelerin kavşağında yer alan Karadeniz, geçmiş yıllarda coğrafi uzaklığı nedeniyle AB için bir güvenlik endişesi teşkil etmemiştir. Ancak günümüzde Karadeniz daha çok enerji hatlarının güvenliği kapsamında AB için önem taşımaktadır. İngiltere ve Norveç hariç AB ve Batı Avrupa enerji bakımından dışa bağımlıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD etkisi altında Orta Doğu petrolüne bağımlı hale gelen Avrupa ekonomileri pek çok krizden sonra bugün bir yandan Hazar Havzası'nda alternatif arayışlarına girmişken, diğer yandan daha çok doğal gaz için Rusya'nın kapısını çalmaktadır (Yılmaz, 2007: 51). Tahminlere göre 2030'a kadar AB'nin enerji bağımlılığı petrolde %90, doğalgazda ise %85 dolaylarına çıkacak olup, bu durum AB için Karadeniz bölgesinin jeo-politik ve jeo-stratejik önemini farklı bir seviyeye yükseltecektir. AB enerji güvenliğini artırmak için enerji kaynaklarını ve rotalarını çeşitlendirmeye, Rusya'ya olan bağımlılığını ise azaltmaya çalışmaktadır. Özellikle 2006 ve 2009'da Rusya'nın Ukrayna'ya doğal gaz teslimatını durdurması ve 2008 yazında ise Rusya ile Gürcistan arasındaki çatışmadan sonra, AB için enerji güvenliği bir öncelik haline gelmiştir (Özkan, 2010: 17).

Enerji arzını çeşitlendirmek, özellikle doğal gazda, Avrupa için çok önemlidir. Bu kapsamda Rus enerji kaynaklarına alternatif olacak önemli doğal gaz kaynakları Geniş Karadeniz Bölgesi'nde (Hazar Denizi'nde) mevcuttur. Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'daki petrol ve doğalgaz kaynakları Avrupa'nın gelecek enerji arzı için çok önemlidir ve Karadeniz Bölgesi'nin stratejik önemine katkıda bulunmaktadır.

Bu maksatla 1993'te Orta Asya ve Kafkasya'daki sekiz eski Sovyet ülkesini Avrupa'ya bağlamak amacıyla TRACECA (Avrupa - Kafkasya - Asya Ulaştırma Koridoru) oluşturulmuştur. TRACECA, Karadeniz çevresinde Doğu-Batı ekseninde ulaşım alternatifleri geliştirmektedir. AB'nin teknik yardımıyla TRACECA, Karadeniz bölgesindeki büyük ulaşım altyapı projeleriyle uluslararası yatırımın cazibesini artırmayı hedeflemektedir. 1997'deki 3. Avrupa Ulaştırma Bakanları Konferansı'nda Karadeniz dört Pan-Avrupa Ulaşım Alanı'ndan biri olarak belirlenmiştir. 1999'da AB desteğini almış çeşitli ulaşım projelerinin uygulanmasını gözlemek amacıyla sekiz ülkenin temsilcileri (Türkiye, Gürcistan, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Yunanistan) ile AB Komisyonu bir İcra Grubu oluşturmuştur (Alkan, 2006: 93).

AB'nin enerji konusunda bölgeye yönelik bir diğer önemli girişimi ise Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) programıdır. INOGATE Programı, eski SSCB Cumhuriyetleri için AB'nin teknik yardım programı dahilinde önemli bir bölgesel girişimdir. Programın başlıca amaçları, bölgesel petrol ve doğal gaz ürünlerinin daha iyi hâle getirilmesi ve çağdaştırılmasına ve Hazar ve Orta Asya bölgelerinden Avrupa ve Batı piyasalarına hidrokarbon taşınması için farklı seçeneklerin değerlendirilmesine yönelik olarak taraf ülkelerin çabalarını desteklemektir. AYB, AİKB ve Dünya Bankası programa mali destek sağlayan kuruluşlardır (Erdoğan, 2011: 52). INOGATE'in 1999'da yapılan ilk zirve toplantısında Karadeniz bölgesinden geçen Hazar Havzası ve Avrupa arasındaki hidrokarbon taşımacılık ağlarının geliştirilmesine dair bir çerçeve antlaşma imzalanmış ve Kasım 2000'de de Kiev'de bir INOGATE sekreterliği oluşturulmuştur (Alkan, 2006: 94).

Enerji konusunda AB'nin diğer bir girişimi ise "Bakü Girişimi"dir. Bakü Girişimi 13 Kasım 2004'de Bakü'de düzenlenen ve Avrupa Komisyonu ile aralarında Azerbaycan, Ermenistan, Bulgaristan, Gürcistan, İran (gözlemci), Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya Federasyonu (gözlemci), Romanya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna ve Özbekistan gibi ülkelerin yer aldığı Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyıdaş ülkeler ile onların komşularının katıldığı Enerji Bakanları Konferansı vesilesiyle başlatılmıştır. Bu kapsamda, katılımcılar, Hazar Denizi'ne kıyıdaş devletler ile onlara komşu devletlerdeki bölgesel enerji pazarının aşamalı olarak gelişimi, yeni altyapılar için fonlama cazibesini artırma, enerji verimliliği hususundaki politikaları ve programları uygulama ve her bir ülkenin enerji pazarı ile AB pazarı arasında aşamalı bir entegrasyona yönelik ilerleme kaydetme hususlarındaki ortak çıkarlarına ilişkin anlaşmaya varmışlardır. Bakü Girişimi bu bölgenin enerji pazarlarının AB pazarına tedricen entegre edilmesinin yanı sıra büyük çaplı Hazar petrol ve gaz kaynaklarının Rusya ya da İran ve Türkiye gibi diğer rotalardan Avrupa'ya doğru taşınmasını da amaçlamaktadır. Esasen, Hazar petrol ve gazı için güvenli ve emin ihrac rotaları, AB'nin dış enerji tedarik kaynaklarının coğrafi çeşitliliğinin artırılması yoluyla, AB'nin enerji tedarik güvenliği için önemli olacaktır. Bu açıdan Bakü Girişimi AB'nin enerji tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi açısından son derece hayatidir

(Baku

Initiative

(2006),http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/energy_en.htm).

AB, Orta Asya ve Hazar gazını ve petrolünü, Rusya sınırları dışından Azerbaycan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak boru hatları planlamakta ve Azerbaycan ve Türkmenistan gibi büyük enerji ihracatçısı ülkelerle uzun dönemli enerji alım antlaşmaları

yapmaya çalışmaktadır (Efe, 2012). Bu kapsamda, adını, işbirliği anlaşmasını Ekim 2002'de imzalayan 5 ortağın, imzadan sonra Viyana'da G. Verdi'nin Nabucco operasını dinlemeye gitmelerinden alan "Nabucco" projesi, hem güzergah üzerindeki ülkelerin ihtiyacını karşılayacak, hem de Avrupa'nın önemli bir doğalgaz dağıtım merkezi olan Avusturya vasıtasıyla diğer Orta ve Batı Avrupa ülkelerine de doğalgaz nakledilecektir (Aydın, 2013: 521). Nabucco boru hattı Rusya'ya olan gaz bağımlılığını düşürmek için Hazar, Orta Asya ve/veya Orta Doğu'dan alternatif gaz kaynakları bulmakla ilgilenen Avrupa Komisyonu için de tercih edilen bir projedir. Rusya'nın gaz tedarikini ve taşıma rotalarını önlemek için Nabucco, anahtar transit ülkeler olarak Türkiye ve Gürcistan'a dayanmaktadır (Barkanov, 2012: 133). Bu çerçevede, Avrupa gaz arzını istikrarlı hale getirecek ve AB'nin Orta Asya ve Karadeniz ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirecek olan Nabucco Projesi, eğer hayata geçerse, Türkmenistan enerji hatlarına bağlandığı zaman Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkelerin enerji güvenliğine de katkıda bulunacak, Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltacak ve AB ile entegrasyonları ve bağımsız davranabilme yeteneklerini arttıracaktır. Ayrıca, önemli bir bölge ülkesi olan Türkiye'nin bölge ve Avrupa için bir enerji terminali olma amacına da katkıda bulunacaktır (Efe, 2012). Ancak Türkiye'nin, Rusya tarafından yapılmak istenilen "Güney Akım" projesinin Karadeniz'de Türk karasularından geçen kısmına 29 Aralık 2011'de inşaat izni vermesi ve Şahdeniz gazıyla ilgili olarak 26 Aralık 2011'de Azerbaycan'la Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın inşası konusunda anlaşılması, 26 Haziran 2012'de projeye ilişkin Hükümetlerarası anlaşmanın imzalanması ve Eylül 2014'de de projenin temelinin atılması Nabucco projesinin gerçekleşmesi ihtimalini son derece azaltan gelişmelerdir (Aydın, 2013: 518-519).

2.2. NATO ve Karadeniz Politikası

Karadeniz Bölgesine yönelik Avrupa-Atlantik stratejisinin bir aracı olan NATO askeri niteliğinin yanı sıra "yenidünya düzeni"nin değerlerini temsil eden siyasi bir örgüttür. Eski Sovyet coğrafyasından kimi devletlerini üyeliğe kabul ederek bu "değerler"i Karadeniz'e doğru genişleten NATO, kimi devletlerde de işbirliği yaparak üyelik kapısını açık tutmakta; böylece bölge devletlerinin Batı siyasal ve ekonomik sistemiyle bütünleşmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Canar, 2013:114-115).

İttifak'ın muhtemel herhangi bir genişlemenin sonuçlarını değerlendirmeye ihtiyacı varsa da, hareketsiz kalmanın tehlikelerini de anlamaya çalışmalıdır. Her şeye rağmen NATO genişlemede başarısız olursa -Rusya'ya, onun da istediği şekilde, çok fazla oy hakkı verilirse- eski Varşova Paktı devletleri, bugün Avrupa'da var olan liberal, demokratik ve göreceli olarak güvenli sistemin bir parçası olamayacaklardır. Bu nedenle de bölgede barış ve istikrar tesis edilemeyecektir. Günümüz dünyasının kaynak kıtlığı, enerji tedarikinin güvensizliği ve tehlikeli bir şekilde silahlanmış, şiddetli bir şekilde Batı-karşıtı hareketleri ve devletleri göz önünde bulundurulduğunda, NATO'nun Karadeniz bölgesinin bir tedirginlik, hile ve hüznün alanı olmamasını sağlamak gibi büyük bir amacı bulunmaktadır (Sherr, 2008: 151).

Bu bağlamda, İttifakın böyle bir stratejide başrolü üstlenmesini gerektiren çeşitli nedenler de mevcuttur. Bunlardan ilki, bölgede ele alınması gereken son derece somut güvenlik sorunları ve çatışmalar mevcuttur ve bunların çözüme kavuşturulması demokratik dönüşüm ve reformları kolaylaştıracaktır. Bu bölge birçok bakımdan, klasik NATO genişleme teorisinin ve bölgeyi güvenlik şemsiyesi altına alıp, güvenlik boşluğunu doldurmakla demokratik gelişmenin olumlu yönde pekiştirilebileceği kuramının uygulanışına tipik bir örnektir.

İkincisi, Brzezinski'nin (2005: 52) de ifade ettiği üzere Avrasya yerküre'nin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksendir. Avrasya'ya hükmeden bir güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak en verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edecektir. Dünya haritasına daha

yakından bakıldığında, Avrasya üzerindeki denetimin, Batı yerküreyi ve Okyanusya'yı jeopolitik olarak dünyanın merkezi kitasının çevresi haline getireceğini ve Afrika'nın neredeyse kendiliğinden küresel hegemon tabi olması gerekeceğini gösterir. Dünya nüfusunun yaklaşık %75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve dünya fiziksel zenginliklerinin çoğu, hem yatırımlar hem de yeraltı zenginlikleri bakımından burada bulunmaktadır. Avrasya, dünya gayrisafi hasılasının %60'ına ve dünyanın bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Avrasya'nın merkezinde yer alan Karadeniz bölgesinin kontrol edilmesi ise Brzezinski'nin zenginliklerini ve jeopolitik ve jeostratejik önemini vurguladığı Avrasya bölgesinin kontrolü açısından, dünya hakimiyeti iddiasında olan bir küresel hegemon için son derece önemlidir. Brzezinski'nin işaret ettiği ve Avrasya'yı ve dolayısıyla Karadeniz bölgesini kontrol etmesi gereken ilk ve tek küresel güç olan Amerika ise bugün böyle bir Karadeniz stratejisi takip etme yönünde çok güçlü bir irade sergilemektedir. Atlantik İttifakı da Washington'un en fazla nüfuza ve eğer isterse kullanabileceği "manivela gücüne" sahip olduğu kurumdur. (Halihazırda NATO üyesi olan Bulgaristan ve Romanya'ya ilaveten) Almanya ve Türkiye'nin bu stratejiyi desteklemeleri sağlanabilirse güçlü bir siyasal dizim gerçekleştirilmiş olur ve bu bölgedeki temaslarını artırmaya istekli ülkelerden oluşan "kritik kütle" potansiyeli büyür (Asmus, 2007: 26-27).

Üçüncüsü, AB ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan Karadeniz bölgesi ülkelerinin yeniden inşası anlamında, bölge ülkelerine yardımcı olabilirse de, askeri açıdan NATO kadar gelişmiş bir askeri potansiyele ve savunma kapasitesine sahip olmadığı için bu ülkelerin karşı karşıya olduğu güvenlik tehditleri ile mücadele edemez. Bu nedenle AB'ye ilave olarak NATO'nun bölgeye doğru genişlemesi bölge devletlerinin güvenlik endişelerinin giderilmesi açısından son derece hayatidir.

Soğuk Savaş sonrası Avrasya bölgesinde kendisini dengeleyebilecek bir gücün yeşermemesi için Amerika'nın uyguladığı en önemli strateji, eski SSCB coğrafyasında NATO'nun etkinliğini artırmak olmuştur. Böylece Batı için yaşamsal öneme sahip olan bölgede RF'nin tekrar güç kazanması önlenmek istenmiştir. NATO'nun genişlemesi Brzezinski tarafından da "Amerikan üstünlüğünün devamı" için" gerekli görülmüştür. NATO'nun genişlemesi birbiri ardına uygulanan işbirliği süreçlerinin sonucunda gerçekleşmiştir. 1991'de NATO içinde Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK)-North Atlantic Cooperation Council; 1997'de KAİK'in yerine, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin Batı güvenliği içinde olma arzularını boşa çıkarmamak, onların NATO askeri ve politik sistemi ile uyumlaştırılmasını sağlamak amacı ile Ocak 1994'te NATO'nun en başarılı girişimi olan Barış için Ortaklık (BİO) projesi başlatılmıştır. Bu proje, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun varlığı için ihtiyaç duyulan 'sihirli' proje olmuştur (Erol ve Demir, 2012: 21-22).

BİO, Orta Avrupa, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'da Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan ülkeler ile NATO arasında siyasal diyalog kurmak ve bu ülkelerin Batı'ya entegrasyonlarını sağlamak amacıyla kurulan bir girişimdir. 1994'te, Brüksel'deki NATO zirve toplantısında, ABD tarafından önerilen BİO ve buna paralel olarak oluşturulması düşünülen Birleşik Müşterek Görev Kuvveti konsepti, bütün üyelerce kabul edilmiştir. 1995 yılı sonuna kadar, BİO'ya 27 ülke katılmıştır. BİO projesiyle, NATO ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında, ortak planlama, eğitim ve tatbikatlar aracılığıyla barışı koruma yeteneklerinin güçlendirilmesi ve böylece söz konusu ülkelerin askeri kuvvetlerinin, NATO kuvvetleri ile birlikte çalışabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir. BİO, zaman içerisinde Avrupa-Atlantik Güvenlik Mimarisi'nin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. İşbirliğinin pratik boyutunun geliştirilmesini sağlamak üzere de, NATO'nun 1999'daki Washington

Zirvesi'nde "21'inci Yüzyıl İçin Bir Ortaklığa Doğru Güçlendirilmiş ve Daha Operasyonel Hale Getirilmiş BİO" raporu kabul edilmiştir (Koçer, 2007: 204-205).

İttifakın temelinde yer alan demokratik prensiplere yönelik vaatlere dayanan BİO'nun amacı istikrarı artırmak, barışa yönelik tehditleri bertaraf etmek ve bireysel Avrupa-Atlantik ortakları ile NATO'nun yanı sıra ortak ülkeler arasında güçlü güvenlik ilişkileri inşa etmektedir. BİO programı çerçevesinde önerilen aktiviteler, savunmaya ilişkin çalışmalar, savunma reformu, savunma politikası ve planlaması, sivil-asker ilişkileri, eğitim ve öğretim, askerden askere işbirliği ve talimler, sivil acil durum planlaması ve afet yönetimi, ve bilim ve çevresel hususlara ilişkin işbirliği gibi NATO'nun tüm faaliyet alanlarına somut olarak dokunmaktadır. BİO programının özü, her bir Avrupa-Atlantik ortak ile NATO arasında, her katılımcı hükümet tarafından seçilen hızda ve seviyede ortaklaşa uygulanan ve bireysel ihtiyaçlara uyarlanmış, iki taraflı olarak kurgulanan bir işbirliği olmasıdır. Halen BİO programı içerisinde çoğunluğu Balkanlar, Orta Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'da yer alan 22 ülke bulunmaktadır (The Partnership for Peace programme, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm).

Soğuk Savaş sonrası dönemde üç aşamalı olarak gerçekleştirilen genişleme politikası sonucunda NATO'nun sınırları Karadeniz kıyısına kadar ulaşmış ve üye sayısı 28 olmuştur (Erol ve Demir, 2012: 22). NATO'nun Karadeniz'deki gelişmelere artan ilgisi, esasen Haziran 2004'deki İstanbul Zirvesi tebliğinde açığa vurulmuştur. Özellikle tebliğin dördüncü paragrafında bölgenin Avrupa-Atlantik güvenliği için önemine göndermede bulunulmuştur. Kasım 2006'da Riga'daki NATO zirvesinin dördüncü paragrafında, İttifakın "Karadeniz bölgesindeki işbirliğinin, güvenliğin ve istikrarın güçlendirilmesine yönelik faaliyetlere ve bu amaçla bölgesel çabalara destek vermeye devam edeceği" belirtmiştir. Ayrıca, Nisan 1999'da Washington'da onaylanan İttifak'ın Stratejik Konsepti'nin 29. paragrafı, NATO üyelerinin güvenlik çıkarılarının "hayati kaynakların akışının engellenmesi halinde de etkilebileceğini" ifade etmektedir. Riga Zirvesi Deklarasyonu'nun 45. paragrafı, İttifakın "enerji altyapısına ilişkin riskleri değerlendirmek ve enerji altyapısı güvenliğini desteklemek için koordine edilmiş ve uluslararası çabaları" desteklediğini ifade etmektedir. Daimi Oturumunda, Komisyon konu üzerinde çalışılması için görevlendirilmiştir. Nisan 2006'daki Brüksel Forumu'na hitaben, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı, General James Jones, Boru hatları, enerji terminalleri ve petrol ve doğalgaz tankerlerinin hareketine yönelik daha büyük bir güvenlik için plan ve istihbarat paylaşımına İttifakın ihtiyaç duyduğunun üzerinde durmaktadır. NATO, enerji güvenliği konusunu tartışmak için bir çalışma grubu kurmuştur.

Riga Zirvesi sırasında düzenlenen bir konferansta, Cumhuriyetçi ABD Senatörlerinden Richard Lugar tarafından yapılan, NATO'nun enerji güvenliği konusunda daha aktif bir rol oynaması hususundaki öneri, çok fazla ilgi çekmiştir. Lugar, Kuzey Atlantik Anlaşmasının Beşinci Maddesi'nin yeniden yorumlanması için çağrı yapmıştır. Böylelikle bir üyeye karşı enerji ambargosu İttifaka karşı bir saldırı olarak kabul edilmeliydi. Senatör, mevcut boru hatlarına alternatifler tanımlanması gerektiğini ve enerji kesilmesinin kurbanı olan bir üye devlete yönelik enerji tedarikinin ve hizmetinin iyileştirilmesi için mekanizma kurulması gerektiğini beyan etmiştir. Ayrıca Lugar, NATO'nun enerji ihracatçısı Kafkaslar ve Orta Asya ile yeni bir stratejik ilişki formüle etmesini ve enerji güvenliği hususunda Rusya ile düzenli yüksek-seviyeli danışmalarda bulunmasını tavsiye etmektedir (Winrow, 2007: 231-232).

NATO'nun bu yeni enerji stratejisi kapsamında en önemli hedefi ise kuşkusuz Karadeniz'dir. Rusya'nın dünyaya petrol taşıyan kapısı olan Karadeniz'den yılda yaklaşık 150 milyon ton petrol Akdeniz'e açılmaktadır. Bu da her yıl tankerlerle taşınan 2 milyar ton petrolün yaklaşık yüzde 8'i etmektedir. Bu durum, enerji güvenliği çerçevesinde, NATO'nun

Karadeniz'e yönelik ilgisini ciddi bir biçimde artırmakta olup, Karadeniz'den dünyaya açılan petrolün tamamına yakınının da Rusya'ya ait olması paktın Boğazların öte yakasına bir donanma sokma istemini gündeme getirmektedir. NATO'nun Karadeniz'e donanma sokma konusundaki planları da 2005 yılından bu yana hazır bulunmaktadır. Buna göre ittifak ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan plana göre, Karadeniz'e Active Endavour (Aktif Çaba Operasyonu) ile müdahil olacaktır. 2003 yılında başlatılan Aktif Çaba Operasyonu ile terörist faaliyetler denetlenmektedir (Gürer, 2008). İlaveten deniz ulaşım yollarını gözetim altında tutmak ve gerekirse şüpheli gemilere karşı eyleme geçmek de Active Endavour'un görevleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda ABD, Montrö'nün bazı maddelerinin değiştirilmesini ve bazı maddelerinin kendisine uygulanmasında esneklik gösterilmesini de istemektedir (Yılmaz, 2007: 53). Türkiye ise 2004'de Karadeniz'deki deniz ticaret yollarında terörü ve asimetrik ve diğer önemli tehditleri önlemeyi amaçlayan ve merkezi Ereğli'de olan Black Sea Harmony'yi (Karadeniz Uyum Hareketi-KUH) kurmuştur. 2006 yılı sonunda Rusya, KUH'a katılan ilk ülke oldu (Sanberk, 2007: 52). Ukrayna'nın KUH'a katılımı yönündeki süreç ise Ukrayna'nın katılımına ilişkin protokolü 17 Ocak 2007 tarihinde Ankara'da imzalanması ile son aşamaya gelmiştir. Değişik platformlarda KUH'a katılım yönünde Romanya'nın iradesi de resmen beyan edilmiştir. Romanya ile harekate katılıma yönelik teknik görüşmelere devam edilmektedir. Rusya'nın KUH'a üye olması Karadeniz'deki iki büyük deniz gücünün, yani Türkiye ve Rusya'nın, Akdeniz'de NATO önderliğindeki Active Endavour çerçevesinde yürütülen çalışmanın benzerini Karadeniz'de gerçekleştirdikleri anlamına gelmektedir (Sanberk, 2007: 52). Bu durum Rusya'nın bölge içi yapılanmalarda yer almasını sağlamak yoluyla, onun sisteme eklenmesi yönünde olumlu bir girişim olarak değerlendirilebilecek iken, KUH'un devreye sokulmasıyla Active Endavour'un Karadeniz bölgesine genişlemesinin önlenmesi nedeniyle, Türkiye ve Rusya'nın bir araya gelerek Karadeniz'den NATO'yu (dolayısıyla Avrupa-Atlantik İttifakını) dışlama çabası olarak da görülebilir.

Bununla birlikte, NATO üyeleri arasında özellikle geniş Karadeniz bölgesine ilişkin enerji güvenliği hususunda, Fransa ve Almanya gibi bazı ülkelerin, Rusya'yı gücendirmemek için gönülsüz oldukları da göz önünde bulundurulursa, bir konsensüse ulaşmak zor olacaktır. NATO boru hatlarının, tankerlerin ve enerji altyapısının güvenliğine ilişkin konulara daha belirgin bir şekilde konsantre olabilirken, AB, enerji konusunda genel bir politikaya biçim verme üzerinde çalışabilir. Bu nedenle, NATO'dan çok AB, Cezayir ve İran gibi devletleri de içerebilecek, Rusya tarafından yönlendirilen muhtemel bir gaz karteli formasyonu üzerinden Rusya ile potansiyel problemlerle mücadele edebilir (Winrow, 2007: 232).

SONUÇ

Karadeniz bölgesi jeo-politik önemi nedeniyle eski çağlardan beri sürekli olarak devletlerarasında bir mücadele alanı olmuştur. Bu önem dolayısıyla, bazı jeopolitikçiler tarafından, Karadeniz'e hakim olan bir gücün Dünya'ya da hakim olacağı yönünde dahi teoriler ortaya atılmış ve bu çerçevede bölge sürekli bir hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nı takiben tüm dünyayı etkileyen iki-kutuplu Soğuk Savaş dönemi, Karadeniz için görece durağan geçmiştir. 1991 yılı sonu gelip de Sovyetler Birliği dağıldığında ise, bölge yeni bağımsızlığını kazanan devletler ile birlikte dünya sahnesinde belirmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde Batı'nın ilgisi daha çok Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yöneliktir. Bu ülkeler gerek Sovyetler ile Batı arasında tampon bir bölge oluşturmaları gerekse de Sovyetlere bağlanmadan önce de Batı'nın bir parçası olarak kabul edilmeleri nedeniyle Batı önceliğini bu ülkelerin Batı'ya yeniden entegrasyonuna vermiştir. Bunu da, en önemli Avrupa-Atlantik yapılar olan AB ve NATO'nun bu bölgelere doğru genişlemesi yoluyla

gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede, AB 2004 ve 2007'de, NATO ise 1999 ve 2002'de gerçekleştirdiği genişleme dalgaları ile Sovyetler'den bağımsızlığını kazanan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini Batı'ya tekrar entegre etmeye muvaffak olmuştur.

Bu genişleme süreçlerinin sonunda gerek AB gerekse de NATO Karadeniz'e kıyıdaş olan (veya Karadeniz'in Hinterland'ında bulunan) ülkelere komşu olmuşlardır. Ayrıca, daha önce Batı dünyası enerji güvenliği açısından bölgeyi çok da dikkate almazken, yine Sovyet Rusya'nın dağılmasını takiben ortaya çıkan Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olmaları Batı'nın ilgisini çekmeye başlamış olup, bu ilgi özellikle 2003 Mart'ında çıkan Irak Savaşı ve İran'a uygulanan ambargo çerçevesinde Batı'nın enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmesi zorunluluğunun ön plana çıkması ve Rusya'nın Ukrayna'ya 2006 ve 2009 yıllarında uyguladığı gaz ambargosu nedeniyle güvenilir bir arz kaynağı olmadığını bir kez daha kanıtlanması sonucunda, Kafkas ve Orta Asya ülkelerinin, enerji tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi anlayışı çerçevesinde öneminin artmasına paralel olarak, bu kaynakların alternatif güzergahlardan taşınması gerekliliği de Karadeniz'in önemini artmıştır.

Bu zamana kadar Karadeniz bölgesine yönelik kapsamlı bir politika geliştirmeyen Batı, tüm bu hususları da göz önünde bulundurarak, artık böyle bir politikanın zorunluluğunu hissetmeye başlamış olup, söz konusu politika geliştirme ve uygulama süreçlerini de en önemli Batılı kuruluşlar olan AB ve NATO eliyle gerçekleştirmiştir.

AB'nin bölgeye yönelik politikası temelde ikili bir ayağa dayanmaktadır. Bunlar, bölge ülkelerinin Batılı değerlere bağlılıklarının kuvvetlendirilerek AB'ye entegrasyona hazırlanmalarını sağlamak ve enerji arzı ve tedarikinde çeşitliliğin sağlanması yoluyla AB'nin enerji güvenliğinin geliştirilmesidir. Bu çerçevede, AB öncelikle, 2004 yılında Avrupa Komşuluk Politikası'nı (AKP) geliştirmiş olup, bu politika çerçevesinde AB'nin sınırlarına yakın olan ülkeler ile ikili düzeyde ilişkiler geliştirilerek, kısa vadede AB üyeliğine alınmayacak ülkelerin AB'nin dayandığı temel ilkelere (demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi) bağlılıkları güçlendirilerek AB'nin çevresinde AB değerlerini benimseyen ülkelere dönüşen bir istikrar ve güvenlik kuşağı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda AKP politikası Doğu Ortaklığı, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Karadeniz Sinerji gibi bölgesel ve çok-taraflı girişimlerle desteklenmiştir. Ancak, Açıkmeşe'nin de belirttiği üzere, Karadeniz için mevcut birbirinden ayrı stratejiler yerine, özellikle "Karadeniz Sinerjisi-Yeni Bir Bölgesel Girişim" başlıklı girişimle AB bölgeye yönelik daha bütüncül bir vizyon planlamışsa da, bu politikanın daha mürekkebi kurumadan, AB Karadeniz Sinerjisi'ni ve dolayısıyla Karadeniz için bütüncül perspektifi destekleme hususlarında başarısız olmuş ve bundan sonra tüm tarafları kapsayan bölgesel bir yaklaşım yerine, AB dış politikasının farklılaştırılmış araçları yoluyla iki-taraflılık ve mikro-bölgeselciliğe yönelik eski politikalarına dönmüş, başka bir deyişle AB'nin bölgeselcilik çabaları Karadeniz'de başarısız olmuş ve bunun yerine AB farklı Karadeniz ülkeleri için tasarladığı bölümlere ayrılmış ve birbirine bağlanmış stratejiler yoluyla çalışmaya başlamıştır. Diğer taraftan, Sinerji kapsamında da dile getirilen ve AB'nin bölgeye yaklaşımının temelinde bulunan unsurlardan bir diğeri ise enerji ve enerji güvenliğidir. Bu çerçevede AB, bölgeye yönelik projelerinde, Orta Asya, Hazar ve Kafkas bölgesi enerji kaynaklarının AB pazarlarına etkili bir şekilde ulaştırılabilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. AB, söz konusu enerji kaynaklarının AB pazarlarına ulaştırılmasında, arz sürekliliği ile çeşitliliği ilkelerini göz önünde bulundurmaktadır. Bu kapsamda gerek arz sürekliliği açısından anılan kaynakların AB pazarlarına taşınmasının güzergahında yer alması, gerekse de arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi açısından bölgede yer alan ve ağırlıklı Rusya üzerinden geçen enerji nakil hatlarına önemli bir alternatif oluşturması nedeniyle Karadeniz bölgesi AB açısından son derece

hayatidir. Bu çerçevede AB, bölgeye yönelik olarak, Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru Projesi (TRACECA), Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programı (INOGATE) ve bu program kapsamındaki NABUCCO Projesi ile "Bakü Girişimi"ni başlatmıştır. Bu projelerle yukarıda bahsi geçen bölgelerde yer alan enerji kaynaklarının kesintisiz ve alternatif kaynaklardan AB pazarlarına taşınması sağlanarak AB'nin enerji güvenliği pekiştirilmeye çalışılmaktadır.

NATO'nun bölgeye yönelik politikasındaki temel amaçları da AB ile benzerlik göstermekte olup, öncelikli amaç Rusya'ya komşu ülkelerin Batılı değerlere bağlılığının sağlanmasıdır. NATO'nun bölgeye yönelik ilgisinin arkasında yatan temel gerekçe ise, Brzezinski'nin de ifade ettiği nedenlerle dünyayı kontrol etmek isteyen bir küresel hegemonun öncelikle Avrasya bölgesine hakim olması gerektiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede Brzezinski'nin işaret ettiği küresel hegemon olan Amerika'nın, hakim olunması gereken bölgenin göbeğinde yer alan Karadeniz bölgesine kayıtsız kalması beklenemez. Ve bu kapsamda ABD'nin bölgeye nüfuz etmek için doğrudan kullanabileceği en önemli araç ise NATO'dur. Yani ABD NATO aracılığıyla bölgeye müdahil olmak istemektedir. Bu kapsamda Ocak 1994'te başlatılan BİO projesiyle Orta Avrupa, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'da Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan ülkeler ile NATO arasında siyasi diyalog kurmak ve bu ülkelerin Batı'ya entegrasyonlarını sağlamak amaçlanmıştır. Başlangıç aşamasındaki ilginin en önemli nedeni eski SSCB ülkelerini Batı'ya entegre ederek, bu ülkeler üzerinde Rus baskısının ortadan kaldırılarak, anılan ülkelerin tekrar Rusya'ya bağlanmasına mani olunması isteğidir. İlerleyen yıllarda NATO'nun bölgeye ilgisini tetikleyen bir diğer unsur ise enerji güvenliği olup, bu çerçevede ABD, Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarını taşıyan nakil hatlarının çeşitlendirilmesi yoluyla Batılı müttefiklerini enerji hususunda Rusya'nın tekelinden kurtarmayı hedeflemiştir. ABD'nin bölgeye müdahil olma isteği özellikle 11 Eylül terör saldırılarından sonra daha da artmış olup, dünyada nadir olarak istediği gibi hareket edemediği denizlerden biri olan Karadeniz'e girmek için daha önce Akdeniz'de NATO önderliğinde başlatılan Aktif Çaba Harekatı'nın 2004 yılında Karadeniz'e de genişletilmesini istemişse de Türkiye ve Rusya'nın engellemeleri nedeniyle hedefine ulaşamamıştır.

AB ve NATO'nun bölge ile bütünleşmeye yönelik yukarıda da açıklanan çabalarına karşın, Asmus (2007: 15-20) bu hususta bazı engeller de bulunduğunu belirtmekte olup, engellerden birincisinin bölgenin kendi zaafı ile ilgili olduğunu, söz konusu ülkelerin 1990'ların başlarında Batı'ya katılmaya karar veren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin o tarihteki durumuna kıyasla daha güçsüz ve daha az tanınmış ülkeler olduğunu, ayrıca, bölge ülkelerinin aksine, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bazı ortak Avrupa emellerine sahip olduklarını ve amaçlarına ulaşmak için Batı ile çalışabileceklerini gösterdiklerini, Karadeniz Bölgesi ülkelerinde ise bu çeşit bir ortak emele sahip olma duygusunun bulunup bulunmadığının ise pek de açık olmadığını, diğer taraftan bu ülkeler ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki diğer büyük farkın ise siyasi olduğunu ve söz konusu ülkelerin bir kısmının henüz demokratik atılım yapamadıklarını, sadece ikisinin (Gürcistan ve Ukrayna) bazı bakımlardan demokrasiye geçiş döneminde bulduklarını belirtmektedir. Diğer taraftan, bu hususa ilişkin ikinci engelin Batı'nın kendi zaafı ve yine Batı'nın bu ülkeleri ve bölgeyi kucaklamadaki isteksizliği ile ilintili bulunduğunu, söz konusu ülkelerin ve halklarının Avrupa'ya ilgisine karşın, Avrupa başkentlerinin bu ülkelere ve bölgeye bakışında gerçekten de bir kararsızlık ve belirsizlik olduğunu, bu tutumun birbirinden ayrı ancak bazen birbiriyle örtüşen iki yönünün bulunduğunu, bunlardan birincisinin, Batılıların birçoğunun, daha çok da Batı Avrupalıların, bölgenin Avrupalılığı ve reform konusundaki inandırıcılığına ilişkin kuşklarının bulunması

olduğunu, ikincisinin ise dünyanın bu köşesinin potansiyel bir tehlike oluşturması ve kendisiyle ilgilenen ülkeleri jeopolitik entrikaların içine çekeceği ve bölgeyi kucaklamanın, dondurulmuş ya da pek de donmamış bazı çatışma bölgelerini içeren uzak yerlerde bazı bağlantılar kurulmasına ve riskler alınmasına yol açacağı kuşkuları olduğunu, ilaveten AB'de neredeyse somut bir şekilde görülebilen genişleme yorgunluğunun da bununla ilgili bulunduğunu dile getirmektedir. Asmus, üçüncü engelin ise Rusya olduğunu, yeniden otoriter bir yönetim tarzına meyleden ve enerji fiyatlarındaki artış sonucu gücü artan Moskova'nın, ABD ve Avrupa açısından eskisinden daha çetin bir rakip haline geldiğini belirtmektedir. Ayrıca bu konuda özellikle Avrupa başkentlerinde bazı korkular bulunduğunun da aşıkâr olduğunu, Karadeniz Bölgesi'ndeki ülkelerin Batı'ya entegre edilmesini amaçlayacak bir strateji izlenecek olursa bunun Moskova ile istenmeyen bir çatışma ihtimali doğurabileceği yönünde kaygıların da son derece yaygın olduğunu, hepsinden de önemlisi bugün Rusya'nın daha güçlü ve kendisine daha fazla güvenen bir ülke olduğunu ve bütün bu etkenler yüzünden Batı'daki birçok insanın Rusya'nın karşı çıkması beklenebilecek ve önümüzdeki yıllarda kayda değer çapta gerilim yaratabilecek bir stratejiyi ortaya atmaktan çekindiğini, Gül Devrimi ve Turuncu Devrim gibi olayların, kendi sınırlarında demokratik bütünleşmenin ve kolektif güvenliğin yayılmasını bir tehdit olarak gören Rusya üzerinde "kalk borusu" etkisi yaptığını ve bu yüzden bölgedeki Rus hakimiyetine karşıt sayılan eğilimlerle en iyi nasıl başa çıkılabileceği konusunun Moskova'da giderek daha fazla tartışılmaya başlandığını, buna karşın Batı'nın politikaları Rusya karşıtı emeller üzerine bina edilmemekte ise de Moskova'da pek çok insanın bu politikaları, bir tarafın kazanmasının ancak öbür tarafın kaybetmesiyle mümkün olabileceği sıfır toplamlı (zero sum) bir jeopolitik çerçevede yorumladığını ifade etmektedir.

Yukarıda ifade edilen hususlar çerçevesinde, 2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesini takiben, aynı dönemde artan enerji kaynakları fiyatlarına bağlı olarak siyasi ve ekonomik manada toparlanarak içerideki problemlerini de büyük ölçüde halleden Rusya, gözünü tekrar dışarıya çevirmeye başlamıştır. Geliştirdiği "Yakın Çevre" doktrini çerçevesinde özellikle eski Sovyet coğrafyasında yer alan devletlerle yakından ilgilenmeye başlayan Rusya, bu bölgeye yabancı ülkelerin (özellikle Batı'nın) ve dolayısıyla da kurumlarının müdahalesine karşı çıkmaya başlamıştır. NATO ve AB'nin genişlemelerine başlangıçta henüz toparlanamaması nedeniyle ses çıkaramayan Rusya, özellikle genişleme dalgasının Gürcistan, Ukrayna gibi stratejik çıkarlarının olduğu bilinen ülkelere ulaşması nedeniyle çevrelenme psikolojisine girerek, tepki gösteremeye başlamıştır. Bu çerçevede Ağustos 2008'deki Rus-Gürcü Savaşı ile yakın zamanda yaşanan Ukrayna olayları Rusya'nın Batı'nın genişlemesine karşı tepkisinin en iyi örnekleri olarak gösterilebilir. Söz konusu olaylara Batı'nın verdiği tepki de göz önünde bulundurulduğunda, artık genişlemenin psikolojik sınırlarına ulaştığı anlaşılmakta olup, bu noktadan sonra Rusya'ya rağmen Batı'nın doğuya doğru daha fazla genişlemesi neredeyse imkansızdır. Bu nedenle, Batı'nın Rusya'yı karşısına alan ve onda çevrelenmişlik psikolojisi yaratan genişleme stratejilerinden ziyade, Rusya ile bölgede karşılıklı faydaya dayanan bir ilişki geliştirmesi tüm tarafların (Rusya, Batı ve Karadeniz ülkeleri) faydasına olacak gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağacan, Kamil (2007) "Karadeniz'e Kafkasya'dan Bakmak", *Avrasya Dosyası*, 13 (1), 191-225.
- Akgül Açıkmeşe, Sinem (2012) "The EU's Black Sea Policies: Any Hopes for Success?", Dimitrios Triantaphyllou (Ed.), *The Complexities of Black Sea Regional Security* içinde (17-23), St. Gallen: Euxeinos.
- Alkan, Akın (2006) *21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği*, Ankara, Nobel Yayın.

- Asmus, Ronald (2007) "Geniş Karadeniz için Avrupa Atlantik Stratejisi Belirlenmesinde Bundan Sonraki Adımlar", *Avrasya Dosyası*, 13 (1), 9-39.
- Aydın, Mustafa (2013) "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Cilt III: 2001-2012*, 1. Baskı içinde (463-532), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın Yılmaz, E. Sare (2013) "AB'nin Güvenlik Politikası ve Karadeniz Bölgesi ile İlişkileri", *Karadeniz Araştırmaları*, (39), 1-14.
- Baku Initiative (2006), http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/energy_en.htm (10.11.2014).
- Barkanov, Boris (2012), "Geopolitics of Black Sea Energy Security in a Changing Global Order: South Stream vs. Nabucco", Gül Sarıkaya ve Fatma Çoban (Ed.), *V. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Tarihi ve Güncel Siyasal Konular: Görüşler & Öneriler*, (127-147), Ankara: EkoAvrasya.
- Brzezinski, Zbigniew (2005) *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul, İnkilap Kitabevi.
- Canar, Burçin (2013) *Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz*, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Cornell, Svante E. ve Nilsson, Niklas (2007) "Daha Yakın Bir Güneydoğu Komşuluğu: Geniş Karadeniz Bölgesi ve Avrupa Güvenliği", *Avrasya Dosyası*, 13 (1), 141-173.
- Cornell, Svante E. ve diğerleri (2006) *The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security*, Washington D.C., Silk Road Paper.
- Efe, Haydar (2012) "Avrupa Birliği'nin Karadeniz Bölgesi Politikası", http://www.arastirmax.com/system/files/77/4_2.pdf (03.03.2014).
- Erdoğan, Murat (2011) *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Erol, Mehmet Seyfettin ve Demir, Sertif (2012) "Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek", *Akademik Bakış*, 6 (11), 17-33.
- EU (2010) Black Sea Synergy, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-78_en.htm?locale=en (01.01.2015)
- EU (2007) "Black Sea Synergy - A New Regional Cooperation Initiative", http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_en.pdf (01.01.2015).
- EU (t.y.) "What is the European Neighbourhood Policy?", http://eeas.europa.eu/enp/about-us/index_en.htm (01.01.2015).
- Gül, Murat (2014) "Birleşmiş Milletler İklim Konseyi'nin Felaket Senaryosu ve Uluslararası Siyasal İktisat", *The Journal of Academic Social Science Studies*, (28), 157-177.
- Gürer, Mahmut (2008) "NATO'nun Yeni Hedefi Enerji", http://www.emo.org.tr/ekler/dd25d3af14a5f95_ek.pdf?dergi=515 (03.03.2014)
- Koçer, Gökhan (2007) "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", *Akademik Bakış*, 1 (1), 195-217.
- NATO (2014) "The Partnership for Peace programme", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (01.01.2015).
- Özkan, Gökhan (2010) "Georgia's NATO Membership Within Context of the Black Sea Dimension of 'the New Great Game'", *Karadeniz Araştırmaları*, (27), 17.
- Rende, Mithat (2010) "Strategic Implications of Security in the Black Sea Area", Ito Kenichi (Ed.) *Report of The Third Japan-Black Sea Area Dialogue on "Prospects of Changing Black Sea Area and Role of Japan"*, The Global Forum of Japan.
- Sanberk, Özdem (2007) "Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm için İşbirliği", *Avrasya Dosyası*, 13 (1), 39-73.

- Sherr, James (2008) "Security in the Black Sea region: back to Realpolitik?", *Southeast European and Black Sea Studies*, 8 (2), 141-153.
- Turan, Aslıhan P. (2010) "AB ve "Karadeniz Sinerjisi"", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=778:ab-ve-qkaradeniz-sinerjisiq&catid=70:ab-analizler&Itemid=134 (03.03.2014).
- Türbedar, Erhan (2007) "Karadeniz'de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya'nın Rollerini", *Avrasya Dosyası*, 13 (1), 225-243.
- Türk Deniz Kuvvetleri (t.y.) "Karadeniz Uyum Harekatı", <http://www.dzkk.tsk.tr/denizweb/turkce/uluslararası/KUH.php> (07.03.2014).
- Weaver, Carol (2011) "Black Sea Regional Security: Present Multipolarity and Future Possibilities", *European Security*, 20 (1), 1-19.
- Winrow, Gareth (2007) "Geopolitics and Energy Security in the Wider Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, 7 (2): 217-235.
- Yılmaz, Sait (2007) "Karadeniz'de Değişen Dengeler ve Türkiye", *Karadeniz Araştırmaları*, (15), 45-66.